

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۱۰/۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱/۱۶

فصل نامه علمی - ترویجی پژوهش‌های مهدوی

سال دوم، شماره ۷، زمستان ۱۳۹۲

نقش معلم در زمینه‌سازی ظهور و تحقق جامعه مهدوی

محمدرضا سرمدی*

سید محمد میردامادی**

خجسته شیروانی***

چکیده

این پژوهش به مطالعه نقش معلم در زمینه‌سازی ظهور و تحقق جامعه عدل مهدوی می‌پردازد. در این نوشتار، رسالت نظام آموزشی با تأکید بر مؤلفه معلم و نقش و رسالت وی در تربیت نسل منتظر و در نهایت، ایجاد آمادگی، زمینه و بستر مناسب در اجتماع و فراتر از آن در جهان برای ظهور منجی موعود حضرت مهدی علیه السلام تبیین می‌شود. روش پژوهش کیفی - توصیفی است و با استفاده از شیوه مصاحبه - مصاحبه با صاحب‌نظران حوزه تعلیم و تربیت و نیز حوزه مهدویت، به جمع‌آوری داده‌ها پرداخته شده و گفتمان به شیوه کیفی - تحلیلی تجزیه و تحلیل گردیده است.

واژگان کلیدی

معلم، زمینه‌سازی ظهور، جامعه عدل مهدوی.

---

* استاد گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور تهران.

** استادیار دانشکده الهیات دانشگاه پیام نور تهران.

*** کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه پیام نور تهران (نویسنده مسئول)

.(shirvany@yahoo.com)

مقدمه

زمینه‌سازی در لغت، به معنای به وجود آوردن مقدمات انجام دادن امری است (انوری، ۱۳۸۱: ج ۵، ۳۸۷۷). برای اساس، زمینه‌سازی ظهور در نگاه اولیه، به معنای مقدمه‌چینی و آمادگی برای ظهور است (آیتی، ۱۳۹۰: ۲۳). جامعه جهانی در سیر حرکت تکاملی خود به سوی جامعه مهدوی و تحقق وعده الهی حرکت می‌کند. محقق شدن این وعده، زمینه و بستری، می‌طلبد که باید متناسب با شرایط و مقتضیات فرهنگ و ارزش‌های دینی و توحیدی آن جامعه مورد نظر (جامعه مهدوی) آماده گردد. زمینه‌سازی به معنای آماده کردن علل و شرایط تحقق یک پدیده است. اگر شرایط تحقق پدیده‌ای در جامعه‌ای وجود داشته باشد، زمینه‌سازان باید به تقویت و توسعه آن‌ها بپردازند؛ اما اگر جامعه‌ای از آن شرایط خالی بود، زمینه‌سازان باید به تغییر و تحول وضعیت موجود دست زنند تا زمینه تحقق آرمان یا نهضتی را فراهم سازند (موسوی، ۱۳۸۸: ۱۷۲). از دیدگاه شیعه، ظهور منجی از جمله تغییرات اجتماعی است که سرچشمه‌ای الهی دارد و انقلاب مهدی موعود علیه السلام از نظر اجرا، همانند همه انقلاب‌ها به زمینه‌های عینی و خارجی بستگی دارد و باید فضایی مناسب برای آن موجود باشد. بنابراین مهم‌ترین رکن زمینه‌سازی ظهور و تغییر جامعه به سمت آمادگی برای حضور حجت خدا، توجه به عوامل فرهنگی و اهتمام به رشد، توسعه و ارتقای شخصیت انسان‌ها و پرورش کمالات انسانی است که در پرتو‌گزینش ایده‌آل برتر، از راه تعلیم و تربیت امکان‌پذیر است (همو: ۱۷۷). نیروسازی و تربیت منتظران کارآمد و مسئول، محوری‌ترین عامل در زمینه‌سازی ظهور به شمار می‌رود. آمادگی جامعه برای ظهور حکومت مهدوی، نیازمند جلب نیرو و تعلیم و تربیت آن‌هاست. کسانی می‌توانند در نهضت مهدوی حضور و مشارکتی صحیح کنند که تعلیم و تربیتی متناسب داشته و بر اثر بلوغ و رشد فکری و روحی، توان شرکت در جامعه‌سازی داشته باشند. از این رو، جایگاه تعلیم و تربیت بسیار رفیع‌تر از جایگاه همه مناسبات و معاملات مدنی و فرهنگی به شمار می‌آید. در آیات قرآن و روایات به تعلیم و تربیت و نیروسازی توجهی ویژه شده است (همو: ۱۷۸-۱۷۹).

خداوند در قرآن کریم، وعده حکومت بر زمین را به کسانی می‌دهد که از تربیت خاصی برخوردارند؛ از این رو می‌فرماید:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾؛ (نور: ۵۵)

خدا به کسانی از شما که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند، وعده داده است که حتماً آنان را در این سرزمین، جانشین [خود] قرار دهد؛ همان‌گونه که کسانی را که پیش از آنان بودند، جانشین [خود] قرار داد.

روایات نیز ویژگی‌های خاصی را برای زمینه‌سازان ظهور برشمرده‌اند که از عهده هر نوع نظام تعلیم و تربیتی برنمی‌آید. برای نمونه، امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ فَلْيَنْتَظِرْ وَ لْيَعْمَلْ بِالْوَرَعِ وَ مَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ وَ هُوَ مُنْتَظَرٌ؛ (نعمانی، ۱۳۹۷: ۲۰۰)

هر کس می‌خواهد از یاوران حضرت قائم باشد، باید انتظار بکشد و در همین حال، خود را به تقوا و سجایای اخلاقی بیاراید.

براساس روایات، هیچ کاری در عالم وجود، به اندازه تعلیم و تربیت ثواب و اجر اخروی ندارد.

یوزن يوم القيامة مداد العلماء و دم الشهداء فيرجح مداد العلماء على دم الشهداء؛ (پابنده، ۱۳۹۰: ۴۱۵)

روز قیامت مداد علما و خون شهیدان [بایکدیگر] سنجیده می‌شود و مداد علما از خون شهیدان سنگین تر است.

مهم‌ترین و کارسازترین عنصر شکل‌دهی رفتار نسل جدید بعد از والدین، شخصیت و منش معلمان است. به طور کلی معلم، عنصری مؤثر در پایدارسازی بنیادهای تعلیم و تربیت دانش‌آموزان به شمار می‌رود (موسوی، ۱۳۸۸: ۱۸۴). معلم به عنوان هدایت‌کننده و اسوه‌ای امین و بصیر در فرایند تعلیم و تربیت و مؤثرترین عنصر در تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی نقشی مهم بر عهده دارد (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۰: ۷-۸).

با توجه به این‌که نظام جمهوری اسلامی نظام زمینه‌ساز ظهور به شمار می‌آید و آرزوی نهایی آن اتصال به ظهور حضرت مهدی علیه السلام است، از جمله اساسی‌ترین وظایف این نظام، انتقال ارزش‌ها، بینش‌ها، نگرش‌ها و فرهنگ‌های آن است که بر عهده نظام آموزشی آن کشور است. نظام آموزشی یکی از بهترین کانال‌های حاکم شدن فرهنگ مهدویت در جامعه و مؤثرترین سیستم در ارتقای معرفت مهدوی در جامعه است (سعدی و کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۲۷).
مقام معظم رهبری درباره اهمیت نظام آموزشی می‌فرماید:

ما اگر بخواهیم از قافله حرکت جهانی عقب‌نمانیم - چه برسد به این‌که بخواهیم نقش

تعیین‌کننده، پیش‌رونده و پیش‌برنده ایفا کنیم - چاره‌ای نداریم جز این‌که یک نگاه بنیانی و اساسی به آموزش و پرورش بیندازیم. (دیدار با معلمان سراسر کشور، ۱۳۸۵/۲/۱۲)

با توجه به دغدغه‌های مقام معظم رهبری و آن‌چه گفته شد باید نظام آموزشی بازمهندسی شده و با رویکرد تربیت مهدوی، اصول، اهداف، فضای آموزشی، محتوای مواد آموزشی و نیروی انسانی متخصص با تفکر مهدویت تجدیدبنا گردد تا خروجی آموزش و پرورش، مطلوب نظام و متناسب با اهداف آموزش و پرورش باشد (سعدی و کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۴۳-۳۴۵). مریبان و معلمان از جمله مهم‌ترین ارکان نظام آموزشی به شمار می‌آیند و بالاترین نقش را در ایجاد معرفت مهدوی در نظام آموزشی بر عهده دارند. مقام معظم رهبری در اهمیت این ضلع نظام آموزشی می‌فرماید:

اگر دستگاه تعلیم و تربیت در کشور خوب باشد و آموزش فرهنگی به وسیلهٔ افراد صدیق و امین و توانا انجام گیرد، آیندهٔ آن مملکت تضمین شده است. (دیدار با اعضای مراکز تربیت معلم و دانش‌آموزان انجمن‌های اسلامی تربت حیدریه در تاریخ ۶۳/۱/۵)

در نظام تربیت مهدوی، اصل بر اصلاح بنیادین امور و تغییر و تحول واقعی و درونی انسان‌هاست؛ براین اساس، به اثرگذاری تعلیم و تربیت نگاهی خاص می‌شود. این رویکرد کاربردی، تنها برای رفع تکلیف و آموزش‌های رسمی و انتقال معارف نیست؛ بلکه در صدد تعمیق ارزش‌های انسانی و درونی کردن مکارم اخلاقی، در نهاد جان آدمی است. از این‌رو، تعلیم و تربیت مهدوی، دانشگاه انسان‌سازی و فرهنگ‌نامه رشد و کمال است و با هدف تأثیرگذاری و ژرفابخشی، قلوب و اذهان را شکوفا می‌سازد و تا رسیدن به مقصود نهایی و مشاهده تأثیرگذاری و نقش‌آفرینی واقعی، از فعالیت بازنمی‌ایستد و تا اصلاح و تکمیل رفتارها پیش می‌رود و به مطلوب می‌رسد. جامعه منتظر نیز با تاسی به این الگوی مطلوب دینی، باید نظام تربیتی پویا و کاربردی داشته باشد و اساس را بردگرگونی و تغییر احوال و عادات گذارد (کارگر، ۱۳۸۹: ۱۳۸ - ۱۳۹). تقریباً بین ۱۲ تا ۱۸ سال از زندگی یک فرد ایرانی - اعم از دختر و پسر - در نظام آموزشی سپری می‌شود. یعنی با شاخص متوسط عمر یک ایرانی (هفتاد سال) حدود ۲۵٪ عمر مفید در نظام آموزشی سپری می‌گردد. حال آن‌که با نگاهی کوتاه به فرایندهای آموزش در موضوع آموزه‌های مهدویت در نظام آموزشی و شیوه‌های انتقال آن، نشان می‌دهد در این مبحث کمترین توجه را داشته‌ایم و اگر اقداماتی نیز انجام داده‌ایم، کافی، پاسخ‌گو و انسان‌ساز نبوده است.

آیا می‌توان ادعا کرد که جوان فارغ‌التحصیل ما از نظام آموزشی، جوانی مهدی‌باور، مهدی‌یاور، مؤمن، ایثارگر با روحیه تعاون و همکاری، مشارکت‌پذیر در امور اجتماعی، پیش‌تاز در امور خیر، باتقوا، دارای بصیرت ولایی و طوع و رغبت مهدوی خواهد بود؟ اگر مجموعه نظام آموزشی کشور را متشکل از چهار قسمت: فضای آموزشی، دانش‌آموز یا دانشجو، محتوای مواد آموزشی و معلم و استاد بدانیم، همه این حوزه‌ها با مشکل جدی مواجه‌اند و رد پای اندیشه‌های مهدویت و فرهنگ انتظار را در برخی از این قسمت‌ها یا اصلاً مشاهده نمی‌کنیم یا در بعضی آن قدر ضعیف است که حتی ارزش ذکر کردن را نیز ندارد. دغدغه‌هایی که رهبر انقلاب اسلامی از نظام آموزشی به‌ویژه آموزش و پرورش دارند، همان دغدغه دین‌ورزان درباره آن چه قرار است در نظام آموزشی اتفاق بیفتد است (سعدی و کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۴۳).

مسئله این است که اگر برای ایجاد تحول و تغییر در زیرساخت‌های جامعه با هدف رسیدن به نقطه مطلوب - که همان ایجاد جامعه مهدوی است - همه نهادها، سازمان‌ها و بنیادهای سازنده جامعه به شکل فعال سهم خویش را به اجرا می‌گذارند، در این میان سهم نهاد آموزش و پرورش و به‌طور مشخص سهم و نقش «معلم» چیست؟ اهمیت نقش و جایگاه ویژه نظام تعلیم و تربیت در تربیت نسل منتظر و ترویج فرهنگ انتظار و مهدویت و زمینه‌سازی برای ظهور و تحقق انقلاب جهانی حضرت حجت علیه السلام وقتی روشن‌تر می‌شود که با توجه به آیات و روایات پی‌بیریم قیام حضرت مهدی علیه السلام به یارانی نیاز دارد و این امر میسر نخواهد شد، مگر با تعلیم و تربیت مهدوی. نقش و جایگاه «معلم» نیز به عنوان رکن اصلی و کلیدی این نظام چنان مهم جلوه می‌کند که در این نوشتار بدان پرداخته شده است.

بر این اساس، مسئله اساسی این پژوهش، بررسی و مطالعه نقش معلم به عنوان زمینه‌ساز برای ظهور حضرت حجت علیه السلام است. بدین منظور، چهار سؤال کلی - که هر یک شامل سه پرسش فرعی است - مطرح می‌شود که از رهگذر پاسخ‌ها و یافته‌های آن بتوان به اهداف بلند زمینه‌سازی برای ظهور از مجرای تعلیم و تربیت به صورتی کاربردی و عملیاتی دست یافت و منشأ اثراتی نیکو در تربیت نسل منتظر و آماده سازی اجتماع برای ظهور حضرت حجت علیه السلام شد. چهار سؤال به قرار زیر مطرح می‌شوند:

۱. آیا در نظام تعلیم و تربیت فعلی، برای معلم نقشی به عنوان نقش زمینه‌ساز ظهور که منجر به تربیت نسل منتظر شده، تحقق جامعه مهدوی را نتیجه دهد، تعریف شده است؟

۲. با توجه به نقش الگویی معلم، چقدر به تربیت معلم به عنوان الگوی یک منتظر واقعی که می‌تواند عامل مؤثر در زمینه‌سازی ظهور باشد، پرداخته شده است؟

۳. نقش و وظیفه معلم در تربیت نسل منتظر چیست؟

۴. معلم زمینه‌ساز باید چه شاخصه‌هایی داشته باشد؟

این پژوهش با توجه به ماهیت اهداف و موضوع آن، از نوع کاربردی است و راهبردی کیفی دارد؛ اما بر اساس نحوه گردآوری داده‌ها نوع این تحقیق، توصیفی است.

جامعه آماری پژوهش نیز مشتمل بر افراد صاحب نظر در دو حوزه تعلیم و تربیت و حوزه مهدویت است که با توجه به موضوع مورد مطالعه، تعداد بیست نفر در مجموع و در هر حوزه ده نفر به صورت بینابین در نظر گرفته شده است.

در تحقیق حاضر، با توجه به دانش و تخصص افراد صاحب نظر شرکت کننده در مصاحبه (برای جمع‌آوری اطلاعات) و تعداد اندک آنان، از روش نمونه کل جامعه استفاده شد و کل جامعه پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. افراد انتخاب شده از مسئولان شاغل در وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش آموزش و پرورش، مرکز تخصصی مهدویت، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی علیه السلام پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و مؤسسه آموزشی - پژوهشی امام خمینی علیه السلام بوده‌اند.

ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش به صورت کیفی بوده، از شیوه مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شده است. از این رو به تناسب آن، از روش تحلیل گفتمان برای تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده گردید.

۱. تعریف نقش زمینه‌ساز ظهور برای معلم

پرسش نخست این بود که آیا در نظام تعلیم و تربیت فعلی، برای معلم نقشی به عنوان نقش زمینه‌ساز ظهور که منجر به تربیت نسل منتظر شده، تحقق جامعه مهدوی را نتیجه دهد، تعریف شده است؟

در شرح این پرسش به مواردی نیز پرداخته می‌شود که عبارت‌اند از:

۱. تعریف نقش زمینه‌ساز ظهور برای معلم؛

۲. نقش متناسب با هدف تحقق جامعه عدل مهدوی برای معلم؛

۳. میزان تأثیر معلمان تربیت شده مسلط به مسائل مهدوی در تربیت نسل منتظر.

بر اساس یافته‌ها در پاسخ به این سؤال:

۱. نقش زمینه‌ساز ظهور برای معلم باید تعریف شود. نقش معلم در نظام تعلیم و تربیت نقشی محوری است. با توجه به آن که یکی از زمینه‌های ظهور، تربیت نیروی انسانی کارآمد است، معلم سنگ بنای تحقق جامعه منتظر و زمینه‌ساز ظهور به شمار می‌آید که باید در سیاست‌های فرهنگی کشور به این مطلب تصریح شود. در جامعه مهدوی، معلم کسی است که با آماده‌سازی و پرورش نیروها و استعدادها و آموزش صحیح معارف دینی آینده‌نگر و آینده‌ساز، در شکل‌گیری این جامعه تأثیری بسزا دارد. از این رو برای معلم باید نقش زمینه‌ساز ظهور تعریف شود.

در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش - راهکار ۴-۱ از هدف نخست - چنین آمده است: ایجاد ساز و کارهای ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ ولایت‌مداری تولی و تبری، امر به معروف و نهی از منکر، روحیه جهادی و انتظار، زمینه‌سازی برای استقرار دولت عدل مهدوی عجله با تأکید بر بهره‌گیری از ظرفیت حوزه‌های علمیه و نقش الگویی معلمان و اصلاح روش‌ها (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۹۰: ۱۹).

قهرمانی فرد و همکاران (۱۳۹۰) به نقل از موسوی (۱۳۸۸) و حائری‌پور (۱۳۸۹)، معلم را عنصری مؤثر در پایداری‌سازی بنیادهای تعلیم و تربیت دانش‌آموزان می‌دانند. از این رو چنانچه معلمان در فرایند آموزش، این ارزش‌ها و آرمان‌ها را به دانش‌آموزان القا کنند و انتقال دهند، تربیت‌یافتگان نظام آموزش و پرورش به عنوان بازتابی از همه دریافت‌های رسمی و غیررسمی کارگزاران نظام آموزشی همچون منتظرانی کارآمد و مسئول تربیت خواهند شد.

۲. تمام ویژگی‌هایی که طبق هدف‌گذاری در سند تحول بنیادین برای تربیت‌یافتگان و دانش‌آموزان در نظر گرفته شده است، نخست باید در خود معلم موجود باشد؛ زیرا این ویژگی‌ها زیر چتر خصوصیات معلم در دانش‌آموز شکل می‌گیرد. روشن است معلمی که صاحب این ویژگی‌ها نباشد، نمی‌تواند حتی درباره آن‌ها سخن بگوید، چه رسد به این که بخواهد دانش‌آموز را به سمت متخلق شدن به آن ویژگی‌ها و تحقق جامعه عدل مهدوی هدایت و رهبری کند.

سعدی و کاظمی مریبان و معلمان را به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان نظام آموزشی که بالاترین نقش در ایجاد معرفت مهدوی در نظام آموزشی برعهده دارند می‌دانند. آنان برای تأثیرگذاری بهتر معلمان، ویژگی‌هایی برمی‌شمرند؛ از جمله این‌که معلم ابتدا باید خود

ویژگی‌های یک انسان منتظر را داشته باشد و خود با امام زمان علیه السلام ارتباطی معنوی و عاشقانه برقرار کند تا بتواند در مخاطبان خود تأثیرگذار بگذارد. همچنین معلم و مربی مروج فرهنگ مهدویت - که در پژوهش حاضر به معلم مهدوی، معلم منتظر و معلم زمینه‌ساز تعبیر شده است - باید از معارف مهدوی اطلاعات کافی داشته باشد تا در ابلاغ پیام توفیق به دست آورد. (سعدی و کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۹۵ - ۴۰۱).

مرتضوی نیز در لزوم ایجاد تحول در نظام آموزشی به تربیت معلمان و استادان شایسته اشاره می‌کند و برای آن‌ها ویژگی‌هایی را برمی‌شمرد که نشان می‌دهد معلمان برای آن که بتوانند الگوی دانش‌آموزان شوند باید خود به دکتترین مهدویت آشنا و مسلط باشند (مرتضوی، ۱۳۹۰: ۳۴۲). همچنین با یافته‌های پژوهشی که شیرمحمدی در سال ۱۳۹۱ انجام داد، جهان‌بینی معلم در تربیت اخلاقی دانش‌آموزان تأثیرگذار است؛ یعنی معلم باید خود از تربیت اخلاقی بهره‌مند بوده، صاحب ویژگی اخلاقی بالایی باشد تا بتواند همان ویژگی را به دانش‌آموز منتقل کند.

۳. نیروسازی و تربیت منتظران کارآمد و مسئول، محوری‌ترین عامل در زمینه‌سازی ظهور است. مهم‌ترین و کارسازترین عنصر شکل‌دهی رفتار نسل جدید پس از والدین، شخصیت و منش معلمان است. در این راستا تأسیس مدرسه مهدوی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی از ضروریاتی به شمار می‌رود که در زمینه‌سازی برای ظهور نقشی محوری و مهم ایفا می‌کند (موسوی، ۱۳۸۸: ۱۸۴، ۲۱۴). می‌توان ادعان داشت که لازمه مدرسه مهدوی، وجود معلم مهدوی است که به آموزه مهدویت و فرهنگ انتظار مسلط باشد. ادیب و همکاران (۱۳۸۸) و اعظمیان بیدگلی و افروز (۱۳۹۱) نیز آموزش و پرورش را از نهادهای بسیار تأثیرگذار در زمینه‌سازی دولت برای ظهور حضرت ولی عصر علیه السلام دانسته، تجهیز معلم عهده‌دار تعلیم و تربیت و تهذیب دانش‌آموزان را به علم و تقوا و آگاهی به مطالب روز و کوشایی در خودسازی و پرورش را ضروری می‌دانند. ملایی نیز در ارائه راهبردها برای دولت زمینه‌ساز، درگزینه‌ها کارگزاران با معیار مهدی‌باوری به این اشاره دارد که اگر معلم پشتوانه معرفتی صحیحی درباره معارف مهدوی داشته باشد و با آگاه و آشنایی به مباحث مهدوی از ویژگی‌های یک منتظر برخوردار شود، می‌تواند به همان میزان بر دانش‌آموزان تأثیر بگذارد (ملایی و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۲۹-۱۳۲). بنابراین معلم برای آن که بتواند این رسالت را به نحو احسن ایفا نماید، باید خود یک منتظر واقعی باشد.

۲. تربیت معلم به عنوان یک منتظر واقعی و مؤثر در زمینه سازی برای ظهور

دومین سؤال این بود که با توجه به نقش الگویی معلم، چقدر به تربیت معلم به عنوان الگوی یک منتظر واقعی که می تواند عاملی مؤثر در زمینه سازی ظهور باشد، پرداخته شده است؟

این پرسش نیز سه زیر سؤال دیگر را دربر می گیرد، با دنبال کردن اهدافی که عبارت اند از:
۱. بررسی میزان تناسب تربیت معلمان به صورت «معلم مهدوی»، «معلم منتظر» یا «معلم زمینه ساز» با رسالت وی؛

۲. بررسی میزان کافی بودن آموزش های ضمن خدمت برای تربیت معلمان شایسته مهدوی؛

۳. شناسایی امکانات، ابزار، برنامه ها، فرصت ها و راهکارهای پیشنهادی برای ایجاد معرفت عمیق در معلم، نسبت به موضوع مهدویت و نقش و مسئولیت وی در زمینه سازی. براساس یافته های این سؤال پژوهش:

۱. مدل مطلوب معلم ما در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، «معلم مهدوی»، «معلم منتظر» یا «معلم زمینه ساز» می تواند تلقی شود؛ معلمی که از روح امید بسیار قوی نسبت به آینده برخوردار است و انگیزه ای بسیار بالا برای تلاش در جهت اصلاح و رشد و پیشرفت جامعه برای خود قائل است. او دانش آموزان را امانت الهی تلقی می کند که امام زمان عجل الله تعالی فرجه از معلم انتظار دارند آنان را خوب تربیت کند؛ معلمی با ویژگی های بالای شخصیتی که می تواند تربیت نسل منتظر را برعهده گیرد. از این رو تربیت معلم به صورت معلم مهدوی، منتظر یا زمینه ساز با رسالت معلم متناسب است.

تا زمانی که تربیت مهدوی بر پایه های معرفتی و ارزش خاص خود در ساختار، نگرش و رفتار سازمان آموزش و پرورش کشور توسعه نیابد، به زمینه سازی ظهور - که آماده کردن جامعه ای متناسب با شرایط و مقتضیات فرهنگی و ارزش های دینی و توحیدی است - نمی توان امید بست (موسوی، ۱۳۸۸: ۱۸۴-۱۸۵). از این رو برای زمینه سازی انتظار و سایر مسائل مربوط به آن، به آموزش و پرورش نیاز است تا با تکیه بر قرآن و اهل بیت علیهم السلام فعالیت هایی به انجام رسد (عظیمی، ۱۳۹۰: ۳۷۶).

۲. از یافته های این پژوهش - که کمتر به آن اشاره شده - ناکافی بودن آموزش های کوتاه مدت و دوره های ضمن خدمت در تربیت معلمان شایسته مهدوی است؛

زیرا این آموزش‌ها تنها مدتی به ذهن سپرده می‌شوند و اثری مقطعی دارند و هرگز عمیق، آینده‌ساز و تعالی‌بخش نیستند. بنابراین نمی‌توانند در شخصیت‌سازی معلم تأثیر بگذارند.

۳. شناسایی امکانات، ابزار، برنامه‌ها، فرصت‌ها و راهکارهایی برای ایجاد معرفت عمیق در معلم برای ایفای بهتر نقش زمینه‌ساز و تبدیل شدن به الگوی عملی یک منتظر واقعی در تربیت نسل منتظر، یافته‌ی دیگر این پژوهش است؛ از جمله بهره‌گیری از قرآن و عترت و دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت، برگزاری همایش‌ها، هم‌اندیشی‌ها، برنامه‌های فرهنگی - هنری، مسابقات، معرفی کتاب‌های مناسب در این باره در قالب مسابقه، فعالیت‌های تبلیغی، انجام کارهای پژوهشی درباره مهدویت با توجه به روحیه پرسش‌گری فرهنگیان، برگزاری جلسات پرسش و پاسخ، ایجاد سرفصل‌های جدید در موضوع مهدویت در تربیت معلم، دانشگاه فرهنگیان، استفاده از برنامه‌های صدا و سیما در این باره، استفاده از فضاهای فرهنگی جامعه، حوزه‌های علمیه، انس با علمای فرهیخته و عالمان مهدوی، تشکیل حلقات علمی و فکری میان خود معلمان با محور تربیت مهدوی در دانش‌آموزان، ایجاد فضای اردویی، ارتباط با مکان‌های مقدس همچون مسجد مقدس جمکران، زیارت‌ها و دعاهای مرتبط با امام زمان علیه السلام و... البته یافته‌های پژوهش حاضر از حیث برنامه‌ها، فرصت‌ها، ابزارها و راهکارها برای ایجاد معرفت عمیق در معلم نسبت به نقش زمینه‌ساز ظهور و تربیت نسل منتظر، نسبت به پژوهش‌های مشابه متنوع‌تر و جامع‌تر است.

۳. نقش و وظیفه معلم در تربیت نسل منتظر

نقش معلم در تربیت نسل منتظر چیست؟

این سؤال نیز شامل سه زیرسؤال دیگر است که اهداف زیر را دنبال می‌کند:

۱. شناسایی راه‌های مؤثر در توانمندسازی معلم برای آشنا ساختن دانش‌آموزان با امام عصر علیه السلام و تصویرسازی از جامعه پس از ظهور؛
۲. بررسی میزان اثربخشی کتاب‌های درسی با سمت و سوی مهدوی در تکمیل و تأیید نقش معلم (نقش زمینه‌ساز ظهور)؛
۳. بررسی میزان تأثیرگذاری نقش زمینه‌ساز ظهور معلم در تحرک و پویایی اجتماع به سمت زمینه‌سازی.

بر اساس یافته‌های این پرسش:

۱. برای آشناسازی دانش‌آموزان با امام زمان علیه السلام معلم باید خود نسبت به موضوع مهدویت شناخت و معرفت و باور داشته باشد و عامل نیز باشد. بهره بردن از نمادهای عید نیمه شعبان، روز جمعه، ترتیب دادن مراسم خاص یا اردو، بهره‌گیری از دعا‌های مربوط به امام زمان علیه السلام فضا سازی، اختصاص دادن زمانی خاص در کلاس در مدرسه به موضوع مهدویت و امام عصر علیه السلام استفاده از تمثیل و داستان و شعر و ایجاد علاقه و انگیزه نسبت به پذیرش مدیریت امام پس از ظهور ایشان، ایجاد و تقویت روحیه انتظار و نصرت امام، شناساندن آسیب‌ها و آفت‌ها و انحرافات در زمینه مهدویت، بیان معارف انتظار و برکات آن و بیان معارف عصر حضور و... که البته با رعایت ظرفیت و تناسب با رده سنی و دوره تحصیلی دانش‌آموزان، مرحله‌بندی شده و موضوعات مطرح می‌شوند.

۲. سمت و سو دادن کتاب‌های درسی به مباحث مهدوی - البته مطابق با سن و فهم و ظرفیت دانش‌آموزان - افزون بر آن که بسیار ضروری است، می‌تواند مؤید و مکمل نقش زمینه‌سازانه معلم و بسیار اثرگذار باشد.

یافته‌های تحقیق حسین زاده و همکاران (۱۳۸۸) نشان داد ایمان و باور قلبی جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله شهر تهران از امام عصر علیه السلام در حد متوسط بوده و هنوز به ایمان و باور قلبی مطلوب و عمیق دست نیافته‌اند. مردم جامعه نیز نسبت به حضرت و جایگاه ایشان شناخت و معرفتی که شایسته ایشان باشد ندارند و از همه مهم‌تر از تکالیف و وظایفی که در عصر غیبت بر عهده آنان است بی‌اطلاعند. هنوز احساس نیاز به حضرت دل‌ها را نمی‌لرزاند و سبب دوری از گناه نمی‌شود و احساس تضرع برای دوری از حضرت - که همه فضای جامعه را پر کند - وجود ندارد. با بررسی بیشتر، ریشه و اساس این همه دوری و غفلت را در بی‌توجهی یا کم‌توجهی نهادهای مسئول و در رأس آن‌ها نهاد پرطمطراق تعلیم و تربیت می‌یابیم (نک: طائبی، ۱۳۹۰). بنابراین باید برای همه دوره‌های تحصیلی، دروس و حتی کتب اختصاصی تهیه گردد و رسماً وارد نظام تعلیم و تربیت کشور شود. به باور تعدادی از شرکت‌کنندگان در این پژوهش، تنظیم و طراحی یک سند راهبردی برای تربیت نسل منتظر - که تحقق جامعه عدل مهدوی را تحقق بخشد - لازم و ضروری می‌نماید تا بتواند نقشه راهی برای نظام آموزشی در طی مسیر زمینه‌سازی برای ظهور باشد.

بدیهی است آموزش معارف مهدوی - که در سرنوشت شخص متعلم و بلکه جامعه جهانی

نقش تمام دارد - کم‌ارج‌تر از علوم رایج در مدارس نیست. از این رو بر عهده دولت اسلامی و زمینه‌ساز است که در بعد آموزشی کشور، از دبستان تا دانشگاه با استفاده از متخصصان مباحث مهدوی و با در نظر گرفتن شرایط سنی و فهم مخاطبان متونی را تهیه کنند و جزو مواد رسمی دروس مراکز آموزشی قرار دهند (ملایی و کریم‌زاده، ۱۳۸۸: ۱۳۴).

تحلیل وضعیت موجود نشان می‌دهد نظام آموزشی در ساحت تربیت دینی و اخلاقی - به‌ویژه در بعد تربیت مهدوی و انتقال آموزه‌های مهدویت و ترویج فرهنگ انتظار - چندان موفق نبوده و تأثیرپذیری دانش‌آموزان در رفتارهای فردی و اجتماعی از معارف دینی و مباحث عرضه شده در مدارس بسیار ناچیز و حتی منفی بوده است. لذا آسیب‌شناسی اهداف و برنامه‌های تدوین شده - به‌ویژه در حوزه برنامه‌ریزی - درسی نشان می‌دهد که تنها در برخی متون درسی، فصل‌هایی به تبیین آموزه مهدویت اختصاص داده شده است. تحلیل اهداف آموزشی و پرورشی حاکی از آن است که هیچ نوع هدفی دال بر توجه به مقوله انتظار وجود ندارد. همان‌گونه که یافته‌های پژوهشی و تحلیل اهداف و اصول آموزش و پرورش نشان می‌دهد در آموزش و پرورش کشور توجه نظام‌مند و برنامه‌ریزی منظمی در حوزه هدف‌گذاری و تدوین محتوا درباره آموزش و گسترش «تفکر مهدویت» و ترویج فرهنگ، و مقوله انتظار صورت‌پذیرفته است (قهرمانی فرد و همکاران، ۱۳۹۱).

برخی از مطالعات پژوهشی که در قسمتی از نظام آموزشی - یعنی آموزش و پرورش انجام گرفته است - نشان می‌دهد که در اهداف اجتماعی تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران نه تنها هیچ اشاره‌ای به مقوله انتظار و کسب آگاهی و نگرش‌های لازم نشده است، بلکه از آموزش و فرهنگ مهدویت در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی، راهنمایی و متوسطه نیز به عدد انگشتان یک دست نیز اثری از آموزه‌های مهدوی پیدا نمی‌کنیم. از این رو باید نظام آموزشی بازمهندسی شده و با رویکرد تربیت مهدوی در اصول، اهداف، فضای آموزشی، نیروی انسانی متخصص با تفکر مهدویت و به‌خصوص محتوای مواد آموزشی بازنگاری اساسی صورت‌پذیرد (کاظمی و سعدی، ۱۳۹۰: ۳۹۳-۳۹۴).

از جمله ضعف‌های نظام آموزشی، خلأ متون آموزشی ما از فرهنگ دکتربین مهدویت است. بنابراین اگر بناست مدیریت علمی دکتربین مهدویت را عهده‌دار شویم، باید متون آموزشی از نقطه آغازین تا پایان مراحل آموزش از چنان غنای علمی در این باره برخوردار باشد که فارغ‌التحصیلان مراکز، در شرح دکتربین مهدویت و پاسخ‌گویی به شبهات توانایی لازم و کافی

داشته باشند (مرتضوی، ۱۳۹۰: ۳۴۱ - ۳۴۲).

۳. تأثیر نقش زمینه‌سازی ظهور برای معلم در تحرک و پویایی اجتماع به سمت زمینه‌سازی و ایجاد شرایط ظهور از یافته‌های دیگر این پژوهش به شمار می‌رود. نتیجه آن که چنان‌چه معلم نقش زمینه‌سازی ظهور را بتواند به بهترین شکل ایفا کند، قطعاً می‌تواند به میزان زیادی موجب تحرک و پویایی در اجتماع شود؛ به شرط آن که نخست خود را مخاطب فرهنگ مهدویت بداند. این یافته، با معیار و کلام قرآن کریم در آیه شریفه ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ (رعد: ۱۱) همسواست و با متون و مطالعات انجام شده نیز مطابقت دارد. با توجه به این که هدف ما مبنی بر ایجاد تحول جهانی برای زمینه‌سازی قیام جهانی با شرایط موجود تحقق‌پذیر نیست، نخستین کار، تحول در درون ما و جامعه ماست تا در پی آن، جهان متحول شود؛ وگرنه نباید انتظار هیچ تحولی را داشت (مرتضوی، ۱۳۹۰: ۳۳۵).

در حقیقت افراد یک جامعه و یک ملت می‌توانند با ایجاد تغییر و تحول شخصی در خود، زمینه تغییر و تحول اجتماعی را نیز فراهم آورند تا این که خداوند آن تغییر و تحول را در جامعه محقق سازد (سبحانی‌نیا، ۱۳۸۸: ۱۴). به باور شهید سید محمدباقر صدر، علت‌العلل تمامی تغییر و تحولات، خواست و اراده خود انسان است که سمت و سوی این خواست و اراده هنگامی که در کنار اندیشه جدید قرار گیرد، تغییر می‌کند. شهید مطهری نیز معتقد است با توجه به نقش اصلی عامل انسانی در تغییرات اجتماعی، توجه به عوامل فرهنگی و اهتمام به رشد، توسعه و ارتقای شخصیت انسان‌ها و پرورش کمالات انسانی، مهم‌ترین رکن زمینه‌سازی و تغییر جامعه به سمت آمادگی برای نوسازی است که در پرتو‌گزینش ایده‌آل برتر از راه تعلیم و تربیت امکان‌پذیر است (موسوی، ۱۳۸۸: ۱۷۳-۱۷۵).

مبانی کلامی و بسیاری از آیات و روایات به روشنی بر تأثیر انسان‌ها در تحول وضعیت خود و تغییر جوامع دلالت دارند. از این رو می‌توان ادعا کرد ظهور امری است تحصیلی و نه حصولی. زمینه‌سازی ظهور نه تنها ممکن است، بلکه شیعیان در تعجیل و تحقق آن تأثیری اساسی و بی‌بدیل دارند و به آن مکلف‌اند (پورسیدآقایی، ۱۳۸۸: ۶۱).

۴. شاخصه‌های معلم زمینه‌ساز

شاخصه‌های معلم زمینه‌ساز چیست؟

این سؤال شامل چهار زیر سؤال دیگر، با دنبال کردن اهدافی است که عبارت‌اند از:

۱. بررسی میزان لزوم و ضرورت تدوین نظریه تعلیم و تربیت مهدوی، با توجه به نقش اساسی نهاد تعلیم و تربیت در شکل‌گیری جامعه؛
  ۲. شناسایی شاخصه‌های معلم زمینه‌ساز؛
  ۳. شناسایی چگونگی بهره‌وری معلم از همکاری حوزه و آموزش و پرورش در ایفای نقش زمینه‌ساز ظهور؛
  ۴. بررسی میزان تأثیر تولید نقش زمینه‌ساز ظهور برای معلم به عنوان معلم مهدی‌ی‌آور، در شخصیت‌سازی جهانی برای معلم و جهانی‌سازی فرهنگ مهدویت.
- یافته‌های این سؤال پژوهش از این قرارند:
۱. صاحب‌نظران دو حوزه تعلیم و تربیت و حوزه مهدویت معتقدند پرداختن به تعلیم و تربیت اسلامی از پایه‌های نظام تعلیم و تربیت به شمار می‌رود و با توجه به این‌که تعلیم و تربیت مهدوی همان تعلیم و تربیت اسلامی است، توجه بیش از پیش به ورود آن به نظام تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران از اهداف بلند و مهم در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به شمار می‌آید.
- یافته‌ها نشان می‌دهد برای داشتن نسلی منتظر با ویژگی‌های خاص برای تحقق جامعه عدل مهدوی راهی جز توجه به مهدویت و تربیت مهدوی با چشم‌انداز زمینه‌سازی ظهور و تحقق آن نیست. تا هنگامی که تربیت مهدوی بر پایه‌های معرفتی و ارزش خاص خود در ساختار، نگرش و رفتار سازمان آموزش و پرورش کشور توسعه نیابد، به زمینه‌سازی ظهور - که آماده کردن جامعه‌ای متناسب با شرایط و مقتضیات فرهنگی و ارزش‌های دینی و توحیدی است - نمی‌توان امید بست. از این‌رو چاره‌ای نیست جز این‌که دولت زمینه‌ساز بر پایه آموزه مهدویت و انتظار و آرمان بلند حکومت عدل مستضعفان به وزارت آموزش و پرورش و نهاد‌های همسو، توجهی ویژه کند. آموزه مهدویت و انتظار پیامدهای تربیتی معینی دارد که با هدف‌های تعلیم و تربیت همسوست؛ ضمن آن‌که مهدویت و انتظار، مقوله‌ای صرفاً اعتقادی نیست، بلکه باید در سیاست‌گذاری و تدوین نظام آموزش و پرورش دولت زمینه‌ساز حضوری پررنگ و محوری داشته باشد. مهدویت، فلسفه بزرگ جهانی است و تنها از آن قشری خاص نیست، بلکه در حیات کل بشر تأثیرگذار است (موسوی، ۱۳۸۸: ۱۸۵، ۱۹۰).
- با توجه به دغدغه‌های مقام معظم رهبری باید نظام آموزشی بازمهندسی شده و با رویکرد تربیت مهدوی، اصول، اهداف، فضای آموزشی، محتوای مواد آموزشی و نیروی انسانی

متخصص با تفکر مهدویت تجدید بنا گردد تا خروجی آموزشی و پرورش، مطلوب نظام و متناسب با اهداف آموزش و پرورش باشد. تدوین سند چشم‌انداز مهندسی فرهنگی مهدویت و ایجاد نگاه راهبردی در نظام آموزشی به منظور ایجاد انضباط و انسجام در محتوای متون آموزشی برای حاکم شدن روح فرهنگ مهدویت بر اساس مبانی علمی با تعیین یک گروه کارشناسی و خبره در تألیف کتب درسی و... از جمله راهبردهای معرفتی به شمار می‌آید (سعدی و کاظمی، ۱۳۹۰: ۳۹۰ و ۴۰۰).

از آن جا که جامعه از ترکیب افراد شکل می‌گیرد، تربیت مهدوی از الزامات جامعه آرمانی مهدوی است؛ یعنی در صورتی که افراد مهدوی تربیت شوند، از امام مهدی عج و رسالت وی آگاهی یابند، او را باور کنند و باورهایشان در عمل نیز تجلی پیدا کند، می‌توان وجود جامعه مهدوی را انتظار داشت. تربیت مهدوی در مفهوم خاص آن، مجموعه تدابیر و اقدامات سنجیده و منظم فرهنگی برای پرورش و تقویت ایمان و باورهای مهدوی در فراگیران است (صمدی، ۱۳۸۵).

۲. یافته مهم دیگر این پژوهش - که در کمتر مطالعه‌ای به آن اشاره شده - شاخصه‌های معلم زمینه‌ساز است. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد معلم زمینه‌ساز ویژگی‌های فراتر از شاخصه‌های یک معلم مسلمان شیعه دارد؛ ویژگی‌هایی که می‌تواند او را به عنوان مربی نسل منتظر و زمینه‌ساز ظهور معرفی کند. معلم زمینه‌ساز باید در «حیطه شناختی» نسبت به امام و جایگاه امام معرفت و شناخت پیدا کند و در حوزه مهدویت دانش و اطلاعات عمیق داشته باشد. او باید به نظام تربیتی اسلام با قرائت اهل بیت علیهم‌السلام اشراف یابد، جامعه و وضعیت روز و همچنین ویژگی‌های هر دوره سنی را خوب بشناسد. او باید در «حیطه عاطفی»، با امام انس و ارتباط بالینی داشته باشد؛ نسبت به نقش زمینه‌ساز دارای انگیزه شود؛ زندگی‌اش را با رضایت امام معصوم همراه کند؛ نسبت به دانش خود در زمینه مهدویت باوری عمیق یابد؛ زمینه‌ساز برای ظهور، بزرگ‌ترین دغدغه‌اش به شمار آید؛ نسبت به مربی دلسوز باشد و احساس مسئولیت کند و نیز در انجام فعالیت تربیتی‌اش رویکردی آینده‌نگر و آینده‌ساز داشته باشد. در «حیطه مهارتی»، به دستورات و شعائر دین اسلام ملتزم باشد؛ در آشنا کردن دانش‌آموزان و مردم با امام زمان عج نشانه‌های ظهور، شبهات و... توانایی خویش را نشان دهد؛ ظرفیت وجودی‌اش توسعه یافته باشد؛ در مقابل فتنه‌های زمانه و آلودگی‌های اخلاقی مقاومت کند؛ با تقوا باشد؛ به دانسته‌هایش عمل کند تا بتواند برای مربی خود الگو و نمونه

عینی یک منتظر واقعی شود؛ حرف و عملش در تضاد نباشد. او باید روحیه جمعی، دقت، حوصله، شخصیتی قوی، اخلاقی نیکو، مدیریت و تدبیر و همچنین تعهد داشته باشد و در انتقال مفاهیم در حوزه مهدویت از خود مهارت کافی نشان دهد.

۳. برای آن که معلم بتواند نقش زمینه‌ساز ظهور را بهتر و موفق‌تر ایفا کند، حوزه علمیه و آموزش و پرورش باید همکاری و فعالیت خود را جدی بگیرند. حوزه علمیه با تشکیل کارگروه‌های تخصصی در حوزه مهدویت، برگزاری دوره‌های آموزشی، تدوین جزوه‌ها و مجموعه مطالب، ایجاد حلقه‌های معرفتی و فضاهای اخلاقی و ایجاد ارتباط سالم با معلمان، می‌تواند در آموزش آنان سهمیم شود و در ایفای نقش تربیتی یاری‌شان کند. آموزش و پرورش نیز می‌تواند با برنامه‌ریزی برای استفاده از روحانیون و اساتید و علمای متخصص در حوزه مهدویت و بحث‌های معرفت‌بخشی، زمینه تعامل معلمان با عالمان ربانی و فرهیخته و متعهد را فراهم آورد. ضمن آن که معلمان نیز می‌توانند به وسیله استفاده از متون و کتب، حضور در مکان‌های مذهبی مثل مسجد و...، ارتباط با روحانیون فعال، عالم و عامل، با حوزه‌ها ارتباط برقرار کنند.

۴. تأثیر تدوین نظریه تعلیم و تربیت مهدوی با تأکید بر نقش معلم به عنوان زمینه‌ساز ظهور در شخصیت‌سازی جهانی برای معلم و جهانی‌سازی فرهنگ مهدویت، یافته مهم دیگر این پژوهش است که نشان می‌دهد همان‌طور که انقلاب اسلامی ایران با توجه به ارزش‌های اصیل اسلامی به جهان صادر شد و موجب بیداری و حرکت در سایر ملت‌ها گشت، نظریه تعلیم و تربیت مهدوی - که همان تعلیم و تربیت اسلامی با محوریت امام عصر^{علیه السلام} است - چنان‌چه با فرهنگ معیار - یعنی قرآن و عترت - تطبیق یافته و تدوین گردد، می‌تواند با تمام نظریه‌های تربیتی موجود مقابله کرده، تحولی شگرف در نظام تربیتی جهان ایجاد نماید. مهم‌تر آن که اگر معلم در این نظریه به عنوان زمینه‌ساز ظهور مطرح گردد و رسالت و مسئولیت خود را به نحو احسن ایفا نماید، می‌تواند الگویی عینی و مدلی مطلوب و برانگیزاننده برای سایر معلمان در سراسر جهان شود و از رهگذر جهانی شدن شخصیت زمینه‌سازانه اش حکومت عدل جهانی حضرت بقیة الله الاعظم را - که مصلح جهانی و منجی موعود تمام ادیان و مذاهب است - محقق ساخته و در تعجیل ظهور ایشان نقشی مؤثر داشته باشد.

شیعه در زمینه‌سازی ظهور، دارای رسالتی جهانی است؛ زیرا داعیه تفکری را دارد که در پی دگرگونی جهان است. بی‌گمان انجام دادن این رسالت خطیر، بدون حضور مؤثر شیعه در

عرصه گفتمان جهانی و تأثیرگذاری جدی بر نگرش های عمومی ممکن نخواهد بود. بدیهی است دست یابی به چنین رهیافت سترگی، بایسته ها و شیوه های خاص خود را می طلبد که در جای خود به تأمل و پردازش بیشتری نیاز دارد تا بتوان با خرد و تدبیر، راهکارها و راهبردهای تحقق این رسالت بزرگ را بررسی کرد و طرحی نو در انداخت (صمدی، ۱۳۸۸: ۲۵۸ و ۲۶۲).

مهدویت و انتظار مقوله ای صرفاً اعتقادی نیست، بلکه باید در سیاست گذاری و تدوین نظام آموزش و پرورش دولت زمینه ساز، حضوری پررنگ و محوری داشته باشد. مهدویت فلسفه بزرگ جهانی است و تنها مخصوص قشری خاص نیست، بلکه در حیات کل بشر تأثیرگذار است (موسوی، ۱۳۸۸: ۱۹۰). به عقیده استاد شهید مطهری، آرمان قیام و انقلاب مهدی علیه السلام یک فلسفه بزرگ اجتماعی اسلامی است. این آرمان بزرگ - گذشته از این که الهام بخش ایده و راه گشایی به سوی آینده است - آینه بسیار مناسبی است برای شناخت آرمان های اسلامی. این نوید، ارکان و عناصر مختلفی دارد که برخی، فلسفی و جهانی است و جزئی از جهان بینی اسلامی به شمار می آید. (همو: ۱۹۰-۱۹۱).

از آن جا که امروزه تئوری های گوناگونی درباره پایان تاریخ مطرح می شود و تنور بحث «جهانی شدن» داغ است، باید حکومت جهانی امام زمان علیه السلام را با عنوان بهترین تئوری و کارآمدترین گزینه برای پایان تاریخ در کتاب های درسی به فراگیران معرفی کرد. نظام تعلیم و تربیت در بخش ترویج، باید به ایجاد ادبیات جدید در تبیین و انتشار معارف دینی به ویژه مسئله مهدویت بپردازد. در این راستا لازم است ادبیات و گفتمان تبلیغی شعرا، خطبا، واعظان و مداحان در تشریح ادبیات و اهداف ظهور با نگاهی جهان شمول جهت گیری و سامان یابد. روشن است که نهادهای شدن این عملکرد کاری دشوار است که به تمرین مستمر و کارکرد فرهنگی در سطوح مختلف جامعه، به خصوص در مراکز علمی، دانشگاهی، اماکن مذهبی، نهادها و ارگان های متولی امور فرهنگی و... نیاز دارد؛ زیرا کارکرد فرهنگی هم اندیشه ساز است و هم الگوپرداز؛ به ویژه آن جا که مسئله، ریشه دینی و اعتقادی نیز داشته باشد (صمدی، ۱۳۸۵: ۶۹ - ۷۱).

پیشنهادها

تا زمانی که حضور و وجود امام و حجت خدا شناخته نشود و باور نشود و تا جایگاه ایشان به عنوان مدیر و مسئول این جهان ناشناخته باشد و آن حضرت را با غفلت ها و بی تفاوتی ها و به

تأخیر انداختن‌ها در غربت نگه داریم و به جهانیان معرفی نکنیم، هیچ چشم‌انداز و مطلوبیتی دست‌یافتنی نخواهد بود. باید دید از فرصت‌هایی کوتاه همچون مفتخر شدن و معتبر شدن به نقش و رسالت پیامبرگونه معلمی، چگونه می‌توان در راه یاری امام - که سفارش خدا در قرآن نیز و اهل بیت علیهم‌السلام در روایات متعدد است - بهره برد و ایشان را در ظهورش که استقرار جامعه عدل، امنیت، رفاه و هرچه خوبی است همراهی کرد.

در این راستا و برای تعریف نقش زمینه‌ساز ظهور برای معلم و همچنین دستیابی به اهداف مورد نظر این پژوهش پیشنهادهایی نیز ارائه می‌گردد:

۱. ضروری است متناسب با هدفی که در سند تحول بنیادین مبنی بر تربیت نسل منتظر و تحقق جامعه عدل مهدوی، برای تربیت یافتگان (دانش‌آموزان) تعریف شده است، نقشی متناسب با آن هدف نیز برای معلم تعریف شود؛ نقشی که در سایه آن، جهت و مسیر حرکت معلم به سمت دستیابی به هدف مشخص شود.

۲. توجه و عنایت به شکوفاسازی هرچه بیشتر فطرت توحیدی معلم پیش و بیش از دانش‌آموز در راستای اهداف سند چشم‌انداز برای محقق کردن جامعه عدل مهدوی.

۳. لازم است در معلمان، خصوصاً در دوره‌های آموزشی با مباحث دینی - به طور ویژه بحث مهدویت - ایجاد انگیزه شود. باید معلم به موضوع مهدویت آشنا و سپس مسلط گردد تا بتواند در تربیت نسل منتظر عملکردی بالا داشته باشد. به این منظور پیشنهاد می‌شود برنامه‌هایی از قبیل برگزاری همایش‌ها، برگزاری اردوهای مناسبی در جمکران، مراسم‌های دعای ندبه، شب‌شعرهای مهدوی، دیدارها و ملاقات با عالمان دینی و منتظر، در اختیار قرار دادن منابع مفید و قابل فهم و البته مهم و ضروری برای معلمان با هدف آشنایی بیشتر با امام زمان علیه‌السلام و آشنایی آنان با وظایف و تکالیف در عصر غیبت، ایجاد موقعیت‌های پژوهشی در زمینه مهدویت با استفاده از مشارکت و همکاری حوزه‌های علمیه، برگزاری دوره‌های ضمن خدمت برای معلمان درباره مهدویت با استفاده از افراد حوزوی مسلط و آگاه، تهیه لوح‌های فشرده از فعالیت‌های مهدوی و... در نظر گرفته شود.

۴. تهیه و تولید بسته‌های آموزشی علمی - فرهنگی - پژوهشی با موضوع مهدویت و ایجاد آشنایی بیشتر معلمان با وظایف و مسئولیت‌های خویش در عصر غیبت به عنوان ناصران و یاوران امام عصر علیه‌السلام.

۵. ایجاد تغییر و تحول در انتخاب و گزینش معلم متناسب با اهداف عالی سند چشم‌انداز،

انتخاب معلمان باهوش و متدین با ویژگی‌های شخصیتی بالا و اخلاق اسلامی که برای تربیت نسل منتظر و زمینه‌ساز تأثیرگذار و عامل باشند.

۶. جایگزین کردن آموزش‌های پژوهش‌محور به جای آموزش‌های کوتاه‌مدت و غالباً مجازی، به دلیل آن‌که آموزش‌های کوتاه‌مدت، یادگیری عمیق و پایداری ایجاد نمی‌کنند، اما آموزش‌های پژوهش‌محور به دلیل درگیر شدن فرد با موضوع - به ویژه در موضوعاتی همچون مهدویت - می‌تواند تأثیری عمیق و ماندگار بر جای گذارد.

۷. استفاده بیش از پیش از قرآن و عترت در تعلیم و تربیت به عنوان ابزار اصلی در تربیت در قالب متون، فیلم‌ها و مجلات آموزشی، مجموعه مطالب مورد استفاده برای معلم، دانش‌آموز و خانواده‌های آنان - البته با رعایت مقطع سنی و دوره تحصیلی - که این امر، همت و همکاری حوزه و آموزش و پرورش را می‌طلبد.

۸. در نظر گرفتن فرصت‌هایی در کتب درسی با موضوعیت تربیت مهدوی، تحقق جامعه عدل مهدوی، آشنایی بیشتر و عمیق‌تر دانش‌آموزان با امام عصر علیه السلام و آشنایی با فلسفه غیبت، آشنایی با وظایف و تکالیف افراد در زمان غیبت، آشنا شدن به وظایف و مسئولیت‌هایی که بر عهده یک فرد مسلمان است و نقش هر کدام در ایجاد آمادگی جامعه برای تحقق ظهور که البته ورود همه این‌ها کارشناسی شده و با در نظر گرفتن دوره تحصیلی و رده سنی دانش‌آموزان انجام گیرد که مستلزم کار مشترک بین دانشگاهیان (استفاده از دانش علمی)، آموزش و پرورش (حلقه واسط بین علم و دین) و حوزه‌های علمیه (دانش دینی با بهره‌گیری از منابع عظیم قرآن و عترت) است.

۹. لازم است برای معلمی که قرار است تربیت‌کننده نسل منتظر و یاور واقعی امام عصر علیه السلام باشد، دستمایه و محتوا و متن و مواد آموزشی متناسب با هدف و مقطع سنی و دوره تحصیلی دانش‌آموز طراحی و تألیف گردد.

۱۰. پیشنهاد می‌شود علاوه بر کتب درسی و غیر درسی که درباره مهدویت و فرهنگ انتظار و جامعه پس از ظهور برای معلمان و دانش‌آموزان تهیه می‌شود، از امکانات دیگر از جمله بهره‌گیری از اردو، بهره‌گیری از ادعیه مرتبط با امام زمان علیه السلام، اختصاص دادن زمانی خاص از کلاس درس به امام مهدی علیه السلام، برگزاری جشنواره‌های ادبی فرهنگی هنری در این باره، اشتراک در مجلات تخصصی با موضوع مهدویت و... نیز در فرهنگ‌سازی مهدویت و انتظار در مدارس استفاده شود.

۱۱. تهیه نرم‌افزارهای آموزشی صوتی - تصویری جذاب برای معلمان، دانش‌آموزان و خانواده‌ها با موضوع آشنایی با وظایف منتظران و چگونگی یاری امام، که البته این بسته‌های آموزشی زیر نظر حوزه‌های علمیه و مراکز تخصصی مهدویت با همکاری آموزش و پرورش و دانشگاه تهیه می‌گردند و با بهره‌گیری از اساتید حوزه و دانشگاه آموزش داده می‌شوند.
۱۲. فراهم کردن فرصت ارتباط معلمان با مراکز تخصصی مهدویت و به عضویت درآمدن آن‌ها به عنوان مهدی‌یاوران که از این طریق به نقش و رسالت خویش در زمینه‌سازی برای ظهور بیشتر واقف شوند.
۱۳. تجدید نظر در تلقی نسبت به معلم و مربی در برنامه درسی ملی و افزودن باوری جدید از معلم و مربی، به عنوان «زمینه‌ساز ظهور و محقق‌کننده جامعه عدل مهدوی» و این که «معلم و مربی، خود یک منتظر واقعی و الگوی عملی در تربیت نسل منتظر است».
۱۴. ورود حوزویان به عرصه تعلیم و تربیت، و به عکس ورود فرهنگیان و معلمان به حوزه لازم و ضروری می‌نماید؛ به طوری که هر دو گروه به هر دو حوزه مسلط شده، سبب کیفیت بخشی و کسب توفیقات در عرصه تعلیم و تربیتی - که تحقق بخش ظهور و جامعه عدل مهدوی خواهد بود - شوند.
۱۵. لزوم ورود روحانیون و طلاب حوزه‌های علمیه در اداره‌های آموزش و پرورش به عنوان مشاور دینی با هدف دینی کردن تعلیم و تربیت یا همان تعلیم و تربیت اسلامی بسیار ضروری است. از این راه معلم، دانش‌آموز و اولیای آنان مرجع و جایگاهی مستند به قرآن و عترت می‌یابند و این مسئله، سبب قوت و استحکام در دین و تربیت و زندگی دینی می‌شود. ضمن آن که این واحد می‌تواند عهده‌دار تشکیل کلاس‌های آموزش خانواده با اهداف ایجاد آمادگی در مردم برای ظهور حضرت مهدی علیه السلام با ارائه کارویژه‌هایی در این باره شود.
۱۶. تدوین نظریه تعلیم و تربیت مهدوی با چشم‌انداز تحقق ظهور حضرت مهدی علیه السلام و استقرار حکومت عدل ایشان با در نظر گرفتن تمام ابعاد آن.
۱۷. همراه و همسو شدن رسانه ملی با نهاد تعلیم و تربیت در اجرای برنامه‌های متناسب اعم از برنامه‌های آموزشی، سرگرمی، مسابقات، فیلم، کارتون و... برای کودکان و نوجوانان و خانواده‌ها در راستای ایجاد آمادگی و زمینه‌سازی برای ظهور.
۱۸. تخصیص برنامه‌های آموزشی مداوم درباره آشناسازی معلم با رسالت وی در زمینه‌سازی ظهور و مباحث مهدوی با اجرای عالمان دینی و متخصصان تعلیم و تربیت و

مهدویت و فعالان و پژوهشگران این عرصه، در رسانه ملی و شبکه آموزش سیما.
۱۹. در نظر گرفتن امتیازات خاص برای معلمان علاقه‌مند، با انگیزه و فعال - که ورودشان در حوزه معارف مهدوی با هدف نصرت امام است - با اعطای مرخصی تحصیلی و فرصت‌های مطالعاتی و تشویق‌های معنوی و بالابردن امتیازات علمی و شغلی آنان.
۲۰. ایجاد فرصت برقراری ارتباطات مفید با معلمان سایر کشورها برای انتقال فرهنگ مهدوی و فرهنگ انتظار برای معلمان فعال در عرصه مهدی‌پژوهی، زمینه‌سازی و تربیت نسل منتظر با هدف جهانی‌سازی نقش زمینه‌سازانه معلم و فرهنگ مهدویت به سایر کشورها - اعم از اسلامی و غیراسلامی - با برگزاری همایش‌ها و نشست‌های بین‌المللی.

نتیجه

در این پژوهش تنها در پی پاسخ یک سؤال بودیم و آن این که چه می‌توان کرد که تمام جهان به حرکت درآمده، بستر و زمینه ظهور منجی عالم بشریت - همان که همه ادیان و مذاهب و مکاتب بشری، به هر نامی او را جست‌وجو می‌کنند و قدومش را انتظار می‌کشند و بی‌گمان برای فراهم آوردن زمینه ظهور او در تلاش‌اند - آماده شود؟ بدین منظور راهی بهتر از تعلیم و تربیت یافت نمی‌شود و باید به رکن مهم آن - یعنی معلم - پرداخت شود. در این نوشتار با پرسش‌هایی سنجیده و سازمان‌یافته در پی یافتن پاسخی برای سؤال خود بودیم؛ یافته‌های بسیار برانگیزاننده، جهت‌دهنده و پویا که امید می‌رود عملیاتی شوند و همگی دلیلی روشن بر این امر هستند که تعلیم و تربیت و معلم به‌طور ویژه می‌توانند با ایجاد آمادگی در نسلی منتظر و پویا، زمینه‌ساز ظهور آخرین منجی - حضرت مهدی علیه السلام - باشند.

منابع

- ادیب، مصطفی؛ محمود مطهری‌نیا؛ نرگس رحیمی، «تکالیف و جایگاه نهادهای فرهنگی در دولت زمینه‌ساز»، *مجموعه مقالات چهارمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت (ج ۳)*، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۷ ش.
- اعظمیان بیدگلی، مولود؛ حسن افروز، «رسالت آموزش و پرورش به عنوان نهادی فرهنگی در ایجاد جامعه زمینه‌ساز»، *مجموعه مقالات هشتمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت*، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۱ ش.
- انوری، حسن، *فرهنگ بزرگ سخن*، تهران، انتشارات سخن، چاپ اول، ۱۳۸۱ ش.
- آیتی، نصرت‌الله، «زمینه‌سازی؛ چیستی و چرایی»، فصل‌نامه *مشرق موعود*، ش ۱۹، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۰ ش.
- بخش‌آبادی، اکرم، *انتظار ظهور و نقش آن در تعلیم و تربیت اسلامی* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، تهران، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهرا، ۱۳۸۸ ش.
- پاینده، ابوالقاسم، *نهج الفصاحه*، تصحیح، ترجمه و شرح: علی‌اکبر میرزایی، قم، نشر صالحان، ۱۳۸۷ ش.
- پورسیدآقایی، سید مسعود، «زمینه‌سازی ظهور»، *مجموعه مقالات پنجمین همایش دکترین مهدویت (ج ۱)*، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸ ش.
- جعفری، اکرم، *بررسی و نقش کارکردهای تربیتی باورداشت مهدویت با نگرش قرآن و سنت* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، قم، دانشگاه الهیات و معارف اسلامی، ۱۳۸۸ ش.
- حسین‌زاده، اکرم؛ محمداحسان تقی‌زاده؛ رضا همایی، «بررسی باور به مهدویت در میان جوانان پانزده تا ۲۹ ساله تهرانی»، فصل‌نامه علمی - پژوهشی *مشرق موعود*، ش ۱۲، ۱۳۸۸ ش.
- سبحانی‌نژاد، مهدی؛ سارا حسین‌زاده، «تبیین رسالت نظام آموزشی در تربیت انسان منتظر حقیقی»، *مجموعه مقالات چهارمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت (ج ۲)*، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۷ ش.
- سبحانی‌نیا، محمدتقی، «نظریه "تغییر" و تأثیر آن در زمینه‌سازی ظهور»، *مجموعه مقالات پنجمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت (ج ۲)*، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸ ش.

- سعدی، حسن علی؛ علیرضا کاظمی، «راهبردهای ارتقای معرفت مهدوی در نظام آموزشی»، *مجموعه مقالات هفتمین همایش بین‌المللی مهدویت* (ج ۳)، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۰ ش.
- شاه‌محمدی، منصوره، *نقش نهادهای تربیتی در تربیت منتظران* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، تهران، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۷ ش.
- شیرمحمدی، عاطفه، «تبیین تربیت اخلاقی معلم در پرتو چگونگی تربیت در جامعه مهدوی، راهبردی برای جامعه زمینه‌ساز ظهور»، *مجموعه مقالات هشتمین همایش بین‌المللی دکتربین مهدویت*، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۱ ش.
- صمدی، قنبرعلی، «آموزه انتظاری و زمینه‌سازی ظهور»، *مجموعه مقالات پنجمین همایش بین‌المللی دکتربین مهدویت* (ج ۲)، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸ ش.
- صمدی، معصومه، «مهدویت، رسالت نظام تعلیم و تربیت در شکل دهی جامعه مهدوی»، *مجله مصباح*، ش ۶۶، ۱۳۸۵ ش.
- طائبی، غلام‌رضا، «بررسی میزان همسویی جامعه با انتظارات حضرت ولی عصر^{علیه السلام} برای تعیین راهبردهای تشکیل جامعه زمینه‌ساز ظهور»، *مجموعه مقالات ششمین همایش بین‌المللی دکتربین مهدویت* (ج ۱)، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۰ ش.
- عظیمی، کاظم، «ضرورت تشکیل جمعیت زمینه‌سازان ظهور مهدی موعود^{علیه السلام} و کارکردهای آن»، *مجموعه مقالات هفتمین همایش بین‌المللی دکتربین مهدویت* (ج ۲)، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۰ ش.
- فدایی، حسن، *اعتقاد به مهدویت و تأثیر آن در تعلیم و تربیت* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، تهران، دانشکده علوم اجتماعی و روان‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۴ ش.
- قهرمانی‌فرد، کامیار؛ میرمحمد سیدعباس‌زاده؛ حمید مهمان‌دوست، بررسی جهت‌گیری‌های راهبردی و ظرفیت‌های نهادی آموزش و پرورش کشور در ترویج فرهنگ انتظار و ایجاد جامعه زمینه‌ساز (با تأکید بر مبانی مهدوی و رویکردهای زمینه‌ساز سند تحول بنیادین آموزش و پرورش)، *هشتمین همایش بین‌المللی دکتربین مهدویت*، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۱ ش.
- کارگر، رحیم، *تعلیم و تربیت در عصر ظهور*، قم، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود^{علیه السلام}، ۱۳۸۹ ش.

- مرتضوی، سید محمد، «راهکارهای فرهنگی جامعه و دولت زمینه‌ساز ظهور حضرت مهدی (عج)»، مجموعه مقالات ششمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت (ج ۱)، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۰ ش.
- _____، «ظهور حضرت مهدی (عج) در انتخاب ماست»، مجموعه مقالات ششمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت (ج ۱)، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸ ش.
- مرزوقی، رحمت‌الله، «سیمای مهدویت در برنامه‌های آموزشی مدارس: رویکردی به فلسفه تربیتی انتظار»، دوفصل‌نامه علمی - پژوهشی تربیت اسلامی، ش ۷، ۱۳۸۷ ش.
- ملایی، حسن؛ اصغر کریم‌زاده، «تا دولت کریمه...: بررسی رسالت‌ها و راهبردهای فرهنگی تربیتی دولت زمینه‌ساز»، مجموعه مقالات پنجمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت (ج ۲)، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸ ش.
- موسوی، سیدمهدی، «مدرسه مهدوی (درآمدی بر فلسفه و نظام آموزش و پرورش زمینه‌ساز ظهور)»، مجموعه مقالات پنجمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت (ج ۱)، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۸۸ ش.
- نجاتی منفرد، علیرضا؛ خسرو بوالحسنی، «رسالت نهادهای فرهنگی در ایجاد جامعه زمینه‌ساز»، هشتمین همایش بین‌المللی دکترین مهدویت، قم، مؤسسه آینده روشن، ۱۳۹۱ ش.
- نعمانی، محمد بن ابراهیم، الغیبه، تهران، نشر صدوق، چاپ اول، ۱۳۹۷ ق.
- وزارت آموزش و پرورش، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، به سفارش اداره کل آموزش و پرورش استان البرز، ۱۳۹۰ ش.